

Toplum Bilimleri Dergisi

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

Cilt: 6 Sayı: 11 Ocak - Haziran 2012

Sinan YILMAZ & İbrahim İŞTAN
Doğal Afetlerin Psiko-Sosyal Sonuçları: Van Depremi Örneği

Fatih İBİŞ
Hermenötik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış

Ramazan UÇAR & Adnan SELMAN
Din-Rasyonel Seçim-Dini Pazar

Mualla YILDIZ
İlköğretim Öğrencilerinin (4-7. Sınıflar) Tanrı İmgesi ile İlgili
Bazı Faktörlerin İncelenmesi

Tuncay AKGÜN
Felsefi Düşüncede Yaratma Problemi

Halide ASLAN
The National Archives ve The British Library'de Bulunan Osmanlı ile İlgili
Dokümanların Değerlendirilmesi

Eyüp ÖZTÜRK
Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Mehdilik (Peygamberlik) İddiası: Bosnalı Hafız
Abdullah Efendi Olayı

Ahmet Emre DAĞTAŞOĞLU
Kant'a Giden Yolda Leibniz, Wolff ve Baumgarten

Selçuk ERİNCİK
Charles Taylor'da Modernliğin Sıkıntısını Olarak Üç Mesele

Yaşar ÜNAL
Resul'e İtaat Meselesi

Ensar ÇETİN
Türk Halkının Aydın Din Âlimi Algısı

Ramazan UÇAR
Abdullah Cevdet'in Din Anlayışı

Olgun KÖZLEME
İslam Mutfak Kültürü

Ensar ÇETİN (*)

TÜRK HALKININ AYDIN DİN ÂLİMİ ALGISI

abstract

Turkish People's Perception of Religious Scholars. In this article, the period immediately after the proclamation of the republic as a result of the work of reform in education and training, the teaching of religious education and the major changes that occurred, "one party" during the teaching of religious education and practices related to the effects of the Turkish community life, "a multi-party" began their academic life, religion knowledge-producing institutions and the knowledge produced by the official who led the Turkish people to reach the status of religious education institutions, institutionalized and strengthened in the period after 1970 with the academic community and religious sects, and the reasons for the struggle between the official institutions that generate knowledge condition examined the effects of the Turkish people's perception of religious scholar(Theologian).

key word

Academics religious knowledge, secular, folk, Islam, intellectuals, mentality.

Giriş

Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan biri olmuştur. Öyle ki, tarihi süreç içerisinde her hangi bir dine mensup olmayan insanlara rastlanmakla birlikte, dini olmayan bir toplum görülmemiştir. Nitekim günümüzün en önemli dinler tarihçilerinden kabul edilen, Mircea Eliade de ilk insanın “dindar adam” olduğunu ve anlamlı dünyanın ancak kutsalın keşfi ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür (Keskin, 2004, 37). Din, kognitif dünyaya değerler ve simgeler kümesiyle hem toplumun bütünleştiricisi olarak fonksiyon görür hem de kültürel muhtevanın odak noktasını teşkil eder. Bireyin kurduğu bu kognitif dünya, onun toplumsal dünya ile etkileşiminin bir sonucudur (Akyüz, 2007, 18).

Modern din sosyolojisi, dini norm ve değerleri dışlayan, klan’dan günümüze kadar hiçbir toplum tipi gösterememiştir. Post-Marksist düşünce bile dini kurumlara yönelik eğilimlere kapıları açmış, hatta... Gorbaçov, Marx’ın kapitalizm için reva gördüğü ifadeyi kullanırsak, “komünizmi tarihin çöplüğüne attıktan “ sonra, Roma’ya gitmiş ve Papa’nın elini öpmüştür. (Türkdoğan, 1996, 69)

21. Yüzyılda İslamiyet’in yükselişi, Türk sosyolojisinin önemli dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. İngiliz düşünürü John Keane’in yerinde teşhisiyle, ülkemizde laikliğin İslamiyet karşıtı olarak kullanılması sonucu İslam belki yarın yüzyıla yakın işlenmemiş; bu yüzden de felsefe, teoloji ve sosyoloji alanında Türk toplumunun ihtiyaçları din dışı kalmıştır. Oysa bir sosyal müessese olarak din, hiçbir uygar toplumun yaşantısından silinemez.

Din, bu gün ülkemizde de tarihsel rolünü oynamak durumundadır. İktisadi sistemimiz, modernleşme karşısındaki tutumumuz, demokrasi modelinin restorasyonu ve hepsinin üstünde toplumsal ahlak ve değerler sistemimizin yeniden imarında “İslam” a ihtiyacımız var. (Türkdoğan, 1996, 7)

Cumhuriyet tarihinde “tek parti” dönemi diye adlandırılan dönemde, özellikle de Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatından sonra, laiklik ilkesinin yorumlanarak uygulanması ve değişen devlet politikasının sonucu olarak din eğitimi ve öğretimi üzerindeki baskılar artmıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı’nın hazırlamış olduğu raporda konuyla ilgili çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Bu baskılar halkta, devlete karşı bir tepki oluşmasına neden olmuştur. Bu tepkilerin bir kısmı sonraki yıllarda kendini devlete güvensizlik bir kısmı da siyasi otoriteyi dinsizlikle suçlama şeklinde kendini göstermiştir.

Çok partili hayata geçilmesiyle baskılar kısmen azalmış, buna bağlı olarak da Türk Halkı’nın din eğitimi ve öğretimi talepleri artmıştır. Bu dönemde Ankara Üniversitesine bağlı olarak bir İlahiyat Fakültesi açılmış, İmam Hatip okullarının sayısı artırılmış, Kur’an kurslarının şartlarında da bazı iyileştirmeler yapılmıştır.

Ancak bu rahatlama daha önce yeraltına çekilmek zorunda bırakılmış tarikatların tekrar gün yüzüne çıkmasına imkân sağlamıştır. Kısa sürede kurum-sallaşarak güçlenen bu yapılar faaliyetlerini artırmış; bu durum, faaliyet alanı ve konusu ortak olan, ancak yöntemleri ve bakış açıları birbirinden farklı olan “akademik dini bilgi” üreten akademisyen din âlimleri ile alaylı din âlimlerinin rekabetine neden olmuştur.

Aydın Kavramı

Genel anlamda aydın; yaşadığı dönemin koşullarını iyi analiz edebilen, belli sorumluluklar üstlenmiş (düşünen, üreten, ürettiğini paylaşan), toplumu ve çağı yakalamış hatta aşmış, toplumun değişimine ve ilerlemesine katkı sağlayan, bunu yaparken düşünsel olarak toplumun ilerisinde ama topluma yabancılaşmayan kişi olarak tanımlanabilir. Bir başka tanımla, “Aydın insan, bilimin yol göstericiliğini savunan, sorgulayan, insanların özgür ve bağımsız kimlik kazanma, konusunda yol gösterici, düşünce derinliği olan, tutarlı davranan, alçakgönüllü ve insanlara saygılı kişidir. Aydın insan, dogmalardan kurtulmuş, yeniliklere açık olan, bir sorunun nedenini araştıran, düşüncelerini özgürce savunan, baskıcı ve çıkarıcı idari sistemlere karşı uygarca ve cesurca karşı koyabilen, edindiği bilgiler ile doğru varsayımlar yapabilen, yeni bilgilerin ışığı altında elde ettiği kazanımları toplum yararına kullanabilen, başka insanların yanlışlarında hoşgörülü olabilendir. Aydın, insanlara sevgiyle yaklaşan, insani ve ahlaki değerlerin var olduğu, düşünce özgürlüğü içinde, birbirine güvenilen bir ortamda yaşamının gerekliliğine inanan, kendisiyle barışık ve insan onurunun her şeyden üstün olduğunu bilen insandır.” (<http://turkoloji.cu.edu.tr>)

Her cemiyetin, kamu, özel ve hususi idare kademelerini dolduran kâtipler (kültür mirasını nesilden nesle aktaran veya zenginleştiren okur- yazarları veya sanatkârları) hükümdarlara kanun metinlerini ve mücadele sanatını sunan müşavirleri, tabiatın sırlarını çözen ve insanlara hastalıkları yenmeyi veya savaş meydanlarında galip gelmeyi öğreten âlimleri, tek kelimeyle uzmanları olmuştur. Bu zümrenin hiçbiri çağdaş medeniyete has değildir. Ama medeniyetlerin öyle hususiyetleri var ki bunlar aydınların sayısına ve hayat şartlarına tesir eder. (Aron, 2004, 255)

Tarih boyunca hemen her toplumda, diğer tabakalaşma tarzlarının yanında bilgi, inanış ve yetenekçe genel halk katlarından ayrılmış bir zümre hep olmuştur. Günümüzde kısaca aydınlar denen bu zümreye değişik çağlarda ve toplumlarda farklı adlar verilmiştir. Pareto'nun 'eliti' ya da seçkinleri, Weber'in 'karizmatik lideri', Osmanlı'nın 'havas ve uleması', Rusya'nın 'entelijansiyası', Batı dünyasının 'entelektüeli' aynı kesimi ifade etmek için kullanılmıştır. (Aydın, 2004,.133)

Bilgi Sosyolojisi açısından aydın önemli bir olgudur. Çünkü diğer bazı işlevleri yanında aydınlar, bilgi sisteminin dönüştürülmesinde önemli bir role sahip-

tir. Bundan dolayıdır ki Karl Mannheim gibi bazı sosyologlar Bilgi Sosyolojisi'nin Aydınlar Sosyolojisi'ne indirgenebileceğini ileri sürmüştür. Bu yargı konunun önemine anlatması bakımından oldukça önemlidir. (Aydın, 2004, 134)

Toplumlarda aydınları ayrıcalıklı noktaya taşıyan bir seçme sistemi vardır. Boyutları az çok belli olan bir seçim sistemiyle bu statü elde edilebilmektedir. (Aron,2004, 132) İyi dikkat edildiğinde sistemin dönüşümü için bazı ilkelerin olduğu görülür. Bilgi sahibi olma ve yöneticilik bunların en önemlileridir. Bu özellikleriyle aydınlar içinde buldukları toplumun kurucu ve dönüştürücü unsurlarındandır. (Aydın, 2004, 134) Aydın konusuyla yakından ilgilen Sabri Ülgener'e göre de aydın, gününbirliğin dışında, soyut düşünme yeteneğine sahip bulunduğu bu güç ve yetenekle düşünce ve olayları yorumlayıp eleştirebilen, yönetme fonksiyonlarına veya etkileme gücüne sahip kişidir. (Ülgener, 1983. 67)

Niteliği değişse de aydın, daha doğrusu bilgi ve yetenekçe halktan farklılaşmış bu sosyal kesim, eski çağlarda bir büyücü veya bir şaman, orta çağlar kilisesinde rahip, yeniçağlarda medyada gazeteci veya üniversite kürsüsünde profesördür. Aydınlar çoğu kere mevcut yönetimden yana tavır alırken ve genellikle de yöneticilerin icraatlarını meşrulaştırmaya çalışırken görülmektedir. Teknolojik gelişim sürecini elinde bulunduran güç merkezleri bilimi bu gücün bir destekçisi, bir meşrulaştırma aracı haline getirdikleri zaman ona tutunmuş ve bir başka şekilde kendini konumlandıramayan aydın da küresel düzenin bir dışlisi haline gelmiştir. Ancak bu kesim sahip oldukları bilgi ile yine de ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. (Aydın, 2004, 134)

Avrupa Toplumlarında Aydın

Tarihsel gelişimi itibariyle Batı Aydını ilk ozanlar devrinden sonra M.Ö. 5. yüzyılının Sofistleri ile başlar. Daha sonra bu ilk aydınlar, yenilikleri sosyal elitler aracılığı ile geniş tabakalara yaymıştır. Fransız ihtilalinden sonra onu rahipler temsil eder. İç savaşlarda manastırlara sığınmış bu insanlar, daha sonra Batı için bir sığınak olmuş; sonra bu temsil yetkisini filozoflar üstlenmiştir.

Orta çağ Avrupa'sı, aydınlardan çok din adamlarını tanıyordu. Okuryazarlar geniş ölçüde dini müesseselere bağlıydı. Üniversiteler de bunların arasında yer almaktaydı. Laik üniversite profesörleri bile, kurulu ve herkesçe kabul edilmiş manevi iktidarın hizmetindeydi ve onlarla rekabete kalkmıyordu. (Aron, 2004, 270)

19. Yüzyılın materyalist felsefesiyle şartlanmış yeni aydın tabaka, artık rahipler dönemi gibi muhafazakâr değil, eskinin düşmanıydı. Bunlar 19. yüzyılın sonunda kendilerine 'entelektüel' adını takmışlardır. Görevleri de artık bir bilgi taşıyıcılık değil, kendilerini çıkaran zümrenin ideolojisini yaymaktır. Bunun için sömürge çağında, Afrikalıların aşağılığını ispat için teoriler kurmuşlar. Ancak zamanla gerçek ile yaşanan arasındaki tezat anlaşılmıştır. Görülür ki iki yol vardır: Biri uşaklığa diğeri isyana gider. (Aydın, 2004, 141)

“Dreyfus Davası ile ‘entelektüel’ kavramı yeni bir anlam kazanır. Aydın, bütün cemiyet hadiseleri karşısında uyanık bir vicdandır artık. Entelektüelin ayırıcı vasfı; tenkit ve hiçbir siyasi hizbin adamı olmayışıdır. Artık aristokrasinin de, burjuvazinin de menfaatlerini savunmaz. Her haksızlığa karşı uyanık bir şuurdur. Entelektüel daima gergin bir şuurdur, itirazdır, isyandır.” (Meriç,1993, 287) Emile Zola’nın “Aydınlar Manifestosu” başlıklı yazısına Maurice Barres’in verdiği cevapta aydın kelimesi daha derin bir mana ihtiva eder. “Böylece aydın, yalnızca yaptığı işin niteliğine, yani kol emeği yerine kafa emeği harcamasına göre değil, aynı zamanda karşı çıktığı egemen bir durum ya da ideoloji, hatta bağlı olduğu toplumsal sınıf üstüne eleştirel bir görüşün tanımlayıcısı olarak da tanımlanır.” (Büyük Larousse, C. II, 1098) Aydınlar “Hükümlerini akla göre veren insanlardır, kalabalığa yol gösterirler. Aydın, konuşur ve yazarken kucağında yaşadığı insanlara nazaran insan, toplum, tabiat, kozmos hakkında daha mücerret semboller ve referanslar kullanan insanların bütünüdür. Sanayi toplumunun aydından beklediği yaratıcılık ve yayıncılıktır.” (Meriç,1993, 288)

Aydınlar, fikir ürünleri ve temsil ettikleri değer anlayışı ile toplumu etkilemede lider fonksiyona sahip kişilerin dağılık ve gevşek gruplanması, ona rağmen birleştirici çizgisi ise şudur; fikri entelektüel vasıfları ile çoğu zaman tenkit ve karşı durma biçiminde ses ve söz sahibi olmayı statülerinin vazgeçilmez görevi sayan bir gruptur.” (Ülgener, 1983, 4) Simon de Beauvoir “Sartre’la Konuşmalar ve Veda Töreni” adlı eserinde Fransa’da 60’lı yıllarda meydana gelen olaylar dolayısıyla Sartre’ın bir düşüncesini nakleder. Hükümetin politikalarına karşı tavır alan Sartre, olaylara bilfiil katılışını şu şekilde açıklar: “Fransız aydını son elli yıldan beri halk ile olan ilişkisini yitirmiş, bir anlamda ona yabancılaşmıştır. Oysa Fransız aydını öteden beri halk ile olan rabitasını, düşünmek ve eser ortaya koyabilmekten öteye düşüncenin vazgeçilmez geleneği olarak anlamış ve sürdürmüştür.” Genel olarak toplum olaylarına öncelik vermeyen bir felsefi sisteme sahip olmakla birlikte Sartre, sırf Fransız düşünce geleneğini canlandırmak amacıyla halkın gündelik hayatında belirleyici role sahip gözükken olaylara bigâne kalmamaya çalışır. (Killoğlu, 1992 58)

Aydın, entelektüel hislerinden şuurlu bir şekilde kopup şuurun nizamına uymak zorundadır. Bu ilkeli tavır kitlelerin hareketlerini rasyonel ve reel tarafa yönlendirir. O yüzden entelektüelin asıl sorumluluğu toplumu uyandırmak ve eğitmektir, devletin siyasal önderliğini almak değildir. Eğer toplum uygun bir şekilde uyandırılır ve rehberliğe sahip olursa; toplumu yönetmekte ve ona önder olmakta yeterli olacak birçok kahramanlar yetiştirmeye muktedir olacaktır. Öyleyse böyle kişilikleri yetiştirmeye yeterli oluncaya kadar toplumu uyandırma ve eğitme işine devam etmek entelektüelin görevidir.” (Şeriatı, 1995, 148)

Aydın denen kişilerin düşünce atlaslarında sınırları çizilen fikirler toplumun değerleriyle örtüştüğü oranda netleşir. Toplumun değişik katmanlarından gelişip boy atmış düşünceler farklı felsefi, siyasi, politik görüşe sahip olacaktır.

Bu söylem beraberinde fikri çatışmaları veya aydın uyuşmazlığını ortaya çıkaracaktır. K. Mannheim'e göre aydın, esasında yeknesak (homojen) bir sınıf olma niteliğinden yoksun, fakat toplumun ortak eğitim mirasına katılmak ve başkalarıyla beraber ondan pay almak suretiyle yine de bir ortak noktada birleşmiş sayılır. (Türkdoğan, 1996, 69)

Ünlü Fransız düşünürü Raymond Aron, aydınların düşünüş tarzına etki eden üç faktörden söz etmektedir: 1) Batı tesirine milli bir biçim vermek, 2) Din ve mazi karşısında davranış, 3) Liberal kanaatlerde sosyalist inançların gücü." "Thomas Molnar da üç aydın tipine temas etmektedir. Bunlar: Marksist aydınlar, ilerici ve gerici aydınlar. Onun işaret ettiğine göre bir aydın öğretisi olarak tutuculuk, solun zaferine tepki olarak doğar ve eski düzenin yeniden kurulması için çalışır.(Türkdoğan, 1996, 61)

Aydınlar kendi milli topluluklarını, başka bir çizgide dile getirir; vatanlarının alınıyazısını kendilerine has bir keskinlikte yaşarlar. İmparator Wilhelm devrinde, Alman intelicansiya'sının büyük çoğunluğu rejime sadıktı. Cemiyet içinde, parası olanlardan daha itibarlı bir yeri olan öğretim üyeleri, hiç de ihtilalcı değildiler. Hızlı sanayileşmenin içtimai meseleleri Fransa'dan daha keskin hale getirdiğinin şuuruna varan üniversite öğretim üyeleri, imparatorluk ve kapitalizm çerçevesi dışına çıkmadan, reformcu çözümler arıyorlardı. (Mills, 1959, 270)

Batı'nın uzantısı olan Rusya aydınının ayrı bir kader çizgisi vardır. Özel adıyla 'entelijansiya' toplumun en çileli kesimidir. Sıkıntılar önce onları yoklukla son bulan 'nihilizm' düşüncesine, sonra da sosyalizm denen çıkmaza kadar sürükler. Bu bunalım üzerine oturan yeni rejim onun pek çok özelliklerini siler; artık eleştirel nitelikli bir aydın sınıfının varlığı bile tartışmalı haldedir.

Aydınların siyasi konularda nasıl bir tavır takındığına dikkat edersek davranışlarının aydın olmayanlarınkine benzediğini hemen fark ederiz. (Aron, 2004, 267) Günümüz Batsında aydın artık kendisiyle alay eder durumdadır. Düşmanı artık yine kendisidir. Benda'nın "Aydınların İhaneti", Aron'nun "Aydınların Afyonu", Suffert'in "Şezlongdaki Aydın" isimli kitapları bunun en güzel örnekleridir.

İslam Topluluklarında Aydın

İslam toplumlarında başlangıçta aydın, genelde İslam'ı daha iyi temsil eden kesim ile özdeşti. Esasen İslam'ın asıl kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te de buna yapılmış atıflar bulabiliriz. Ulema, halktan, Allah'ın hüküm ve hikmetlerini daha iyi bilmek ve bunlara uygun yaşamakla ayrılmış kimsedir. Farklılaşma çizgisi sırf bilgisel olmadığı gibi sadece siyasal da değildir.

Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde o günün aydını sayılan ulema genelde, merkezi temsil eden devletin değil, halkın yanında yer almıştır. Aydının ayırıcı vasfı da dini temsil etmiş olmasıdır. Bu onun halk ile yegâne ortak yönüdür ve siyaset öğesiyle arasında belirgin bir gerilim vardır. Ulema mümkün oldu-

ğunca devletten uzak durmaya, kendisine verilen resmi görevleri almamaya özen göstermiş, politize olmaktan kaçınmıştır. Bunun gerisinde devletin özelliklikle işleyişinin meşruiyet sorunu yatmaktadır. (Aydın. 2004, 142)

Modern dönemde ise Müslüman aydınlar kendi meselelerini bağımsız bir zihniyetle değil de Batı'dan öğrendikleriyle ele almayı bir zihin alışkanlığı haline getirmiş olduğu için, teklif ettikleri reform programları çok defa Müslüman kitlelerin duygularını rencide eder mahiyettedir. Bu aydınlar İslam'a yeni ve verimli bir yorum getirmekten ziyade, tıpkı birçok siyasi reformcular gibi, İslam cemiyetinin dış görünüşünü Batı'ya benzetme gayreti içindedir.

İslam toplumlarındaki aydınların belirgin özelliklerinden biri de İslam konusunda bilgilerinin çok az oluşudur. Bunlar çoğunlukla laik müesseselerde tahsil görmüş, dindışı konular üzerinde yetişmişlerdir. Meslek ve ihtisaslarının dışında böyle bir işle meşgul olmalarının başlıca sebebi, dini de dünyayı da bırakamayışlarıdır. Başka bir ifade ile bunlar yaşadıkları dünyanın bazı gerekleri ile cemiyette yaşanan dini hayat arasında çeşitli derecelerde birtakım uzlaşmazlıklar göstermektedirler. Eğer bu insanlar dünyayı manalı gösterecek bir yorum yapabilen kimseler görselerdi belki din işlerine hiç ellerini atmayacaklardı. Ama bir tarafta akıp giden bir hayat, öbür yanda skolâstik zihinler elinde yaşam gücünü kaybetmekte olan bir din görüyorlar ve bu durum onlara büyük bir manevi huzursuzluk veriyor. Bu yüzden dinsiz kalmak istemiyorlar. (Ocak, 2010, 212- 213)

Ülkemizdeki aydın kavramının kökeni ise Türkiye'nin Batılılaşma sürecine kadar uzanır. Batılılaşma hareketi II. Mahmut ve III. Selim dönemleriyle başlar. Osmanlı'daki Batılılaşma hareketleri devletin resmî politikası olarak ortaya çıkmış ve bu nedenle devam şansı bulmuştur. Dolayısıyla Osmanlı dönemi aydınlarını bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Sabri Ülgener, Osmanlı aydını için "Tanzimat aydını" tanımlamasını yapar. (Türkdoğan, 1987, 193) Tanzimat'ın yetiştirdiği aydınlar varlıklarını devlet içinde kazandıkları için esas kaygıları devleti kurtarmak ve Osmanlı'nın devamını sağlamak olmuştur. Osmanlı'daki aydın tipolojisi devlet kurumları tarafından yetiştirildiği için siyasi otoritenin savunucusudur.

Aydın kelimesi toplumumuzda hem münevver hem de entelektüel olarak kullanılmıştır. Kelimelerin manaları kullanıldıkları çağa ve oluştukları ortama göre şekillenmiştir. Aydının Osmanlı'da kullanış şekli münevverdir. Tenvir kelimesinden türemiş aydınlatan, aydınlığı nispetinde çevresine nur saçan, şua gönderen demektir.

Sanayi Devriminin ortaya çıkmasıyla otomasyona geçen bilim dalları, şubelerinde yeni bilgi donanımlarını hizmete sunmuştur. Bu bilgi donanımı yeni bir anlayışı beraberinde getirmiştir.

Erol Toy, aydını, çağının vicdanı diye niteler ve vicdan kavramını da acımasız özeleştirir diye ortaya koyar. Toy, klasik aydın tanımına karşı çıkar. Ona göre

klasik aydın, düşünce üretmeyen, başkalarının söyledikleri üzerinden konuşan kişidir. Toy'a göre bunlar, "varsa yoksa başkalarının aktarıcılığını yapan haber merkezidir. Bunlar, duyduğunun tanığıdır. Gerektiğinde yargılamaya veri sağlarlar. Ama kendileri hiçbir zaman yargılama gücüne erişemezler." (Toy, 1992, 64) Aynı eserinde aydın- devlet ilişkisine ve halk- devlet karşıtlığı durumunda aydının nerede durması gerektiğine değinen Toy, aydının sadece doğru olandan yana olması gerektiğini savunur. "Aydın kimden yana olacaktır. Devletten mi, halktan mı? Devletin halkla bütünleştiği ülkelerde doğrudan ve halktan, bir başka deyişle, toplumun geleceğinden yana, devletin haksızlık ettiği yerlerde 'doğru'nun gereği halktan yanadır. Halkın sistem içindeki dengeyi bozacak istemleri karşısında devletten yana." (Toy, 1992, .65-70) Toy'un burada dikkat çeken ifadesi, halkın sistem içindeki dengeleri bozacak istemleri karşısında aydının devletten yana tavır koymasıdır. Ancak Toy, sözünü ettiği sistemin özellikleri hakkında herhangi açıklama getirmiyor, kendince doğru ve meşru kabul ettiği sistemin hangisi olduğu sorusu yanıtız kalmaktadır.

Şerif Mardin, aydın kavramını ele alırken iki farklı aydın tipinden söz etmektedir. Bunlardan ilki bir fikri gelişme tarihinin bugünkü mirasçılarının meydana getirdiği topluluktur. Bu gruba girenler, Batı düşünce dünyasına yaklaşma hasretinin bugünkü temsilcileridir. Bu tip aydınlarımızın başlıca amaçları memleketimize Batı düşünce çerçevesini yerleştirmektir. Konuları ele alış tarzları açısından en büyük önemi, Batı medeniyetinin fikri unsuruna, Batı ölçülerine ve rasyonelliğine vermişlerdir. Kafa yapısı sorununun halledilmesinden sonra toplumsal meselelerimizin hallolacağına inanmışlardır.

İkinci grup aydın, 1930'lardan bu yana bakışlarını "küçük adam"a yöneltmiş olan, köyün, kasabanın veya şehirlerdeki küçük memurun meselelerini anlatmaya çalışan fikir adamlarımızdan oluşmuştur. Bu grup, Batı'yı, Batı'nın yaşayış tarzını, Batı'nın toplumsal ilerleme süreci şeklinde anlamış ve toplumumuzla Batı toplumlarını ayıran sosyal konular üzerine eğilmiştir. Mardin, ülkemizdeki aydın konusunu irdelerken, aydınların iki kutuplu ideolojik sınırlamalardan kurtulmadığını, referans ve açıklama kaynağı olarak Batı'yı aldığını ve tamamen yâdsıma ya da tamamen kabul etme ikilemine sürüklendiğini öne sürmektedir. (Mardin, 1993. 302)

Özetle Türk aydını tipolojisini irdelediğimizde Türkiye Cumhuriyeti dönemi aydınının Osmanlı aydınından ayrılan en önemli özelliği toplumu Batılılaştırmaya çalışmasıdır. Osmanlı aydını devletin nasıl kurtulacağını tartışırken, günümüz Türk aydını toplumun nasıl Batılı olacağını tartışmaktadır. Ülgener'in bürokratik aydın ve sol aydın (Türkdoğan,1987, 193) diye nitelediği aydın tipolojisini (bürokrat aydın tipi daha çok Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki aydın tipolojisi için kullanılmaktadır) bu tartışma ekseninde görmek gerekir. Geldiğimiz noktada Türk aydını kendisini Batı aydınına göre tanımlama çabası ve açmazı içine sokmuştur. Ancak bu noktada Türk aydını Batı aydınının özelliklerini taşımamaktadır. Batı aydınının en önemli özelliği "individualism" diyebileceğimiz

bir özelliğe sahip olmasıdır. Türk aydınının ise birey olmadığı ve mensubu bulunduğu grubun değerlerinden ayrı ve bağımsız olarak eleştirel bir yönünün bulunmadığı açıktır. (Azman, 1995, 225) Kendini Batılılaşmaya bağlanmış Türk aydını, Gökalp'in aydın- halk kopukluğu eleştirisinin orta yerine oturmaktadır.

Toplumsal Değişimde Aydın Rolü

Toplum, toplumsal yapıyı meydan getiren toplumsal kurumların ve insanlar arası karşılıklı ilişkilerden doğan toplumsal değerlerin birbirlerini karşılıklı etkiledikleri bir bütündür. (Keskin, 2004, 56.) Bu bakımdan aydın ile toplum arasında yakın bir ilişki vardır. Toplumun, aydının oluşum ve dönüşümünde bir rolü olduğu gibi, aydının da toplumun değişimin ve dönüşümünde önemli bir etkisi vardır. Aydın sahip olduğu bilgiyle toplumu yönlendirmektedir.

Aydının toplumsal dönüşümde oynadığı rolün türü, içinde bulunduğu toplumun özelliklerine ve şartlarına göre değişmektedir. Siyasal bunalım ortamında aydın daha çok politikacı, böyle bir sorunu olmayan toplumlarda ise doğrudan kültür değiştirici, yazar veya sanatkârdır. Aydın genel rolü kendini, kültür değişimlerinde gösterir. Aydın genelde bilgi- kültür yönünden ayrılmış bir sosyal aktör olduğu göz önüne getirilirse bu işlevini anlamak daha kolay olacaktır. Özellikle kültürleşme sürecinde aydına önemli görevler düşer. Aydın, bu fonksiyonunu yerine getirirken kendi toplumuna yaklaşabildiği ölçüde yararlı, kendini başka kültürlere kaptırdığı oranda zararlı olur. (Aydın 2004, 151)

Toplumdaki seçkin tabakanın ulusal değerlerden uzak, kozmopolit azınlık bakış açısıyla yoğrulmuş olması Toynbee'in deyişiyle batıya sonuna kadar açık, herodian (taklitçi) yaratıcı olmayan ve toplumdaki çok onu ithal eden yabancı azınlığa faydası olan bir zihniyetin hâkimiyetini sağlamıştır. Bu zihniyet, toplumu, taklit ettikleri toplumun işçi sınıfı haline getirmekten başka bir işe yaramaz. (Türkdoğan, 2003, 79- 80)

Türk toplumunun 1730'lardan itibaren batılılaşma sürecine itilmesinde rol oynayan Herodian aydın tipi Cumhuriyet Dönemi'nde de mevcut rolüne devam etmiş, modernleşme süreci hız kazandıkça Zealotizm yeraltına inmiştir. Yaratıcı azınlığın yerlilik kimliği kazanamamış olması Türk kalkınma modelinin sosyal ikilemini oluşturur. Halktan kopuk kültürel değerlere tamamen yabancı olan bu aydın tabaka, yenileşme modeli oluşturacakları yerde tamamen zıt istikamette batılı kültürel değerlerle uyuma gitmiştir. Aynı tarihsel süreçte Kokugava ve Meiji dönemlerinin Japonya'sı, Samuray Sınıfı'nın öncülüğünde çok sayıda batılı aydını ülkelerine davet ederek milli aydınını yetiştirmiş, modernleşme sürecini hızlandırmıştır. (Aron, 2004, 299)

Aydın tabaka, sistemde kök salabilmek için, yerine göre merkez, yerine göre de çevrede yer almak suretiyle konumunu dengelemeye çalışmaktadır. Merkez- çevre çatışmasında ikili konum sürekli dikkatimizi çeker. Ya merkez çevreye ya da çevre merkeze destek verme suretiyle, toplumsal sistemi yönlendirmede etkili konuma geçerler. (Türkdoğan, ,2003, 193)

Sosyal değişimde aydının rolünü, kültür değişmelerinde öncülük etmek, değişmiş bulunanı yaygın hale getirmek, yeni bir zevkin ve tarzın öncülüğünü yapmak, halkın sosyal tercihlerini etkilemek olarak özetleyebiliriz. Aydın sosyolojisi, belli bir fikrin ve değer anlayışının aydınlar tarafından, imkânı oranında çevreye yansıtılması üzerinde durur. Ancak aydın, aynı çevrenin kendi üzerindeki etkilerini de yansıtır. (Aydın, 2004, 150)

Türk Halkının Aydın Din Âlimi Algısı

İnsan biyolojik ve fizyolojik varlığı ile bir mekânda insanlarla birlikte hayat sürer. İnsanın ve insan topluluklarının coğrafi çevreleri ile etkileşim halinde bulunmaları tabii bir durumdur. Özellikle sosyo- kültürel ve ekonomik yapılar coğrafyanın etkisinde şekillenir. Gelişmiş ülkelere nazaran coğrafi farklılıklar gelişmekte olan ülkelerde daha da önem kazanmaktadır. (Arslantürk, 2011, 47)

Çeşitli insan topluluklarının sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetleri; iklimde, yüzey şekillerinde, bitki örtüsünde farklılaşmaya yol açan temel fiziki ve biyolojik süreçler bu yapıya büyük çeşitlilik kazandırır. (Arslantürk, 2001, 36) İbn-i Haldun da sosyal hâdiseler üzerinde coğrafi tesire büyük ehemmiyet vermektedir.

İnsanın zihniyet dünyasının şekillenmesinde yerleşim yerinin türü kadar bu yerleşim yerinin bulunduğu bölge de etkili olmaktadır. Örneğin Karadeniz bölgesinde bir köyde yaşayan biriyle İç Anadolu bölgesinde bir köyde yaşayanların durumları kısmen benzerlik gösterse de farklılıkları daha baskındır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu bölgesel farklılıklar daha belirgindir.

Gelir seviyesi insanın hem sosyal çevresini hem de aldığı eğitimin türünü ve kalitesini etkiler. Sosyal olay ve olguları etkileyen en önemli süreçlerden biri de eğitimidir. Eğitim insanda bir zihniyet ve davranış dünyası meydana getirmede çok önemli bir rol oynar. Aile ve toplumda alınan kültürle birlikte okulda alınan eğitim, zihniyet dünyası ile bir bütün oluştururlar. (Arslantürk, 1998, 71.)

Sosyolojik açıdan bakıldığında modernleşmenin temel göstergelerinden biri olan eğitim, insanların din ve dünya görüşlerini dönüştürmekte önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Belli bir din veya ideolojinin etkisi altında olan fertler, başka din ve ideolojilerin öğretileriyle tanıştıkça saflığını yitirmekte, bir anlamda melezleşmekte ve karşı görüşlere karşı daha ılımlı hale gelmektedir. Dinin daha liberal yorumlarının benimsenmesinde alınan eğitimin önemli bir yeri olduğu açıktır. (Kırman, 2005, 41)

İnsan çocukluğundan itibaren ebeveyninden ve soyundan aldığı gizil güçlerle çevresinde gerçekleşen eğitim etkisiyle kendine ve çevresine has özellikler kazanır. İnsanın gelişmesi ve kendini gerçekleştirmesi bu özelliklere göre şekillenir. (Çamdibi, 2003, 11)

Toplumun akordu kültür olduğu gibi, kültürün akordu da dindir. Bir sistem oluşturan şahsiyetin inanç akorduna bağlı olması ailedeki dini yaşayışın aile üyeleri için önemini göstermektedir. (Arslantürk, 1998, 77)

Türk toplumunun sosyo- politik ve kültürel tarihi incelendiğinde, Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyet döneminin din, siyaset ve laiklik eksenli tartışmalarına yoğun bir şekilde sahne olduğu görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu tartışmalar yeniden ivme kazanmış ve güncel bir geçerlilik alanı oluşturmayı sürdürmüştür. Söz konusu tartışmaların laiklik başta olmak üzere Cumhuriyetin temel ilkelerini benimsemiş insan yetiştirmeyi ve bunu da eğitim aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedefleyen devletin eğitim politikalarını etkilememsi mümkün değildi. Nitekim bu durumun doğal bir sonucu, örgün ve yaygın din öğretiminin siyaset alanındaki tartışma ve gelişmelerden doğrudan etkilenmesidir. Bu durum, Türkiye’de din öğretiminin varlığını ve niteliğini sorgulayan tartışmaları da beraberinde getirmiştir.(Çapçioğlu, S.25, 164)

Türk Toplumunun din âlimi tercihi üzerine yapılan araştırma sonuçlarından, *(Bu araştırma, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bölümü tarafından İstanbul il merkezinde 2012 yılında yapılmıştır.)* Türk halkının din âlimi tercihinin, sosyo ekonomik seviye, eğitim seviyesi, yerleşim yeri ve bölgesi, aldığı eğitimin türü ve şekliyle bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi yönetim şeklinin ve anayasal yapısının oluşumunda ve gelişiminde yön verici ilkelerden biri olan laiklik ilkesinin uygulamasında, özellikle Mustafa Kemal Atatürk sonrası ciddi kırılmalar ve sapmalar olmuş ve bu durum devletin genelde din, özelde din öğretimi ile ilgili tutumunda temel belirleyiciler arasında yer almıştır. Çünkü Atatürk’ün ölümünün ardından özellikle tek parti döneminin yaşandığı 1940’lı yıllarda din alanında farklı uygulamalara sahne olmuştur. Öyle ki Atatürk zamanında din eğiti ve öğretimini devlet eliyle yürütmek amacıyla yapılan düzenlemeler tek parti dönemindeki laiklik uygulamasıyla ya sürdürülememiş ya da tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. (Çapçioğlu, S.25, 164)

Oysaki laiklik, özünde, din ve devlet otoritelerinin birbirinden ayrılması, devletin din, dinin de devlet işlerine karışmaması anlamına gelmektedir. Devletin bütün dini inançlar karşısında tarafsız ve hoşgörülü davranması, din ve vicdan özgürlüğünün korunması laikliğin doğal bir gereğidir. Laiklik, Batı kaynaklı bir kavram olmakla birlikte, günümüz demokratik sistemlerinin birçoğu tarafından benimsenmiştir.

Cumhuriyet dönemi din politikasının temeli dinsizlik değil, laiklik üzerine kurulmuştur. Laikliğin benimsenmesindeki temel hedef, İslamiyet’i yok etmek değil devlet otoritesinden ayırmak; siyasi sosyal ve kültürel konularda dinin temsilcilerinin yetkisine son vererek inanç ve ibadet konuları ile sınırlandırmaktır. (Kaya, 2011, 33-34)

Bahsi geçen araştırmaya katılanların yarısından fazlası Türkiye’deki laiklik uygulamalarının, akademik dini bilgiye, şüpheyle bakılmasına neden olduğunu düşünmektedir. Yine katılımcıları yarısı Cumhuriyet dönemi laiklik uygulamala-

rından aydın din adamı ile halk ilişkisinin etkilendiğini ifade etmiştir. Türkiye’de resmi ideolojinin tutumunun İlahiyat Fakültelerinin değerlendirilmesinde etkili olduğunu düşünenlerin oranı da oldukça yüksektir. Cumhuriyet dönemindeki laiklik uygulamaları Türk halkının resmi akademik dini bilgiye şüpheyle bakmasına neden olmaktadır şeklinde yorumlanabilir. İlahiyat fakülteleri siyasi iktidara göre tutum değiştirmekle diyenlerin oranı %42’dir. Türk halkı yüksek bir oranda resmi ideolojinin İlahiyat Fakültelerini etkilediğini düşünmektedir.

Cumhuriyet dönemindeki laiklik uygulamalarının Türk Halkı’nın aydın din adamı algısını etkilemiştir. Sonuç olarak araştırmamızda konu ettiğimiz özellikle Atatürk sonrası tek parti dönemindeki laiklik uygulamalarının Türk insanının Kültürel İslam’dan uzak kalmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak, Türkiye’de laikliğin tarihçesi kısaca gözden geçirildiğinde, dinin siyasete alet edilmemesi ilkesinden hareketle, laiklik adına dinin devletin kontrolü altında tutulduğu ve devletin laikliği bir ideoloji haline getirmesinin de bir çeşit din siyaseti olduğu gündeme hiç getirilmemiş; ortaya çıkan bu çelişkili durum günümüzde de çözülmüş değildir. (Sezen, 1993, 41-42)

70’li yıllara kadar ülkemizde yaşayan insanların dinlerini öğrenmek istediklerinde müracaat edecekleri eserlerin sayısı oldukça azdı. Mevcut kitapların pek çoğu Arap dünyasından veya Pakistan’dan yapılan tercümelere dayanıyordu ve zamanın ruhuna uygun politik atıflar taşıyordu. Şüphesiz, ülkemizdeki insanların dinlerini öğrenmelerinde ve bilinçlenmelerinde bu eserlerin önemli katkısı olmuştur. Bununla birlikte, yazıldığı ülkelerin sorunları ve yazarların kendi bakış açıları fikir olarak bu kitaplara hâkimdi. Dolayısıyla bu kitaplarda yazılan pek çok şey bizim ülkemiz insanına uzak olduğu gibi bizim gündemimizde olmayan yeni sorunları da buraya taşımıştır.

Geçiş dönemi olarak kabul edebileceğimiz bu süreçten sonra, ülkemizde yetişen yazarlar halkın ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak pek çok eser kaleme aldı, almaya da devam ediyor. Yeni kitapların böyle yaygınlık ve çeşitlilik kazanması bir açıdan sevindirici olmakla birlikte, pek çok insanın İslâmî konularda yazıyor olması karşısında, kimin kitabının okunacağı hususunda kafalar iyice karışmış durumdadır.

Aynı durum televizyon ekranlarında da karşımıza çıkmaktadır. Dini konuları ele alan o kadar çok televizyon kanalı var ki, bu kanalları seyreden insanlar şüpheye düşmektedir. Çünkü dinî meseleler her birinde farklı ele alınmakta, birinin dediğini diğeri onaylamamaktadır. Bazılarında ise Allah’tan kendisine özel bilgi geldiğini söyleyerek bir takım tavsiyelerde bulunanlar ekrana çıkarken, bir başkasında konuşmacı kendisinin beklenen mehdi olduğunu söyleyebilmektedir.

Sözü edilen aynı araştırmaya katılanların % 55,2’si reyting kaygısıyla yapılan dini programlara katılan bazı İlahiyatçıların durumunun akademik dini bilginin yaygınlaşmasına olumsuz etkilediğini düşünmektedir. İlahiyatçı Hocaların dini konuları halkın önünde tartışmalarının akademisyen din adamlarının

saygınlığına zarar verdiğini söyleyenleri oranı da %48'dir. %59,6'lık bir bölüm ise aydın din adamlarının kendi aralarında dini konularda fikir birliğinin olmasını olumsuz görmektedir.

Dinî ilimlerde uzman olan kişilerin kendi aralarında konuşmaları gereken meseleler ekranlarda konuşuluyor ve tartışılıyor. Alt yapısı olmayan insanlara anlayamayacakları ve kaldıramayacakları meseleler anlatılıyor ve bunlarla ilgili münakaşalara giriliyor. Bunları seyreden insanlar da artık neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilemez hale geliyor ve her şeyden kuşku duymaya başlıyor. Bu da insanların İslâm'a ısınmasına değil, bilakis başta ibadetler olmak üzere dinî hayattan uzaklaşmasına neden oluyor. Çünkü olsa da olur olmasa da olur anlayışına kapılan seyirciler duyarlılıklarını kaybediyor ve din onların nazarında sıradan bir olay haline geliyor.

İnsana, varlık alanına ve yaşanan hayata ilişkin belirli bir tutum takınmayı öğütleyen dinin, aynı zamanda siyaseti yönlendiren insanın siyasi eylemlerine değersel ve ahlaki düzeyde yön verici olması, dinle siyaset ilişkisinin önemli bir yönüne işaret etmektedir. Din ve siyasetin kesişme noktası dinin muhatabı ve siyasi sistemin aktörü olan insan her iki alanda da değişmez etken olmasından kaynaklanmaktadır. Dine bağlı ve siyaseti yönlendiren insanın olduğu yerde böyle bir ilişkinin yokluğuna inanmak ya da yokluğunu varsaymak dinin anlamsız, dine ait inanca dayalı eylem ve davranışların geçersiz olduğunu kabul etmektir. Öyleyse insana ve topluma dönük yönüyle dinle siyasetin birbirinden tamamıyla kopması zor görünmektedir. Çünkü her ikisi de toplumsal alanda gerçekleşmekte, her ikisinin de topluma yönelik projeleri bulunmaktadır. Bu bağlamda din ve siyasetin kesiştiği nokta; düşünen, inanan ve bu düşünce ve inançları çerçevesinde eylemde bulunan insan olmaktadır (Çapcıoğlu, 2009: 164). İnsanların toplumsal hayatını belirleyen temel unsurlardan biri onların, içinde yaşadığı toplumu algılama biçimleridir. Her insan, içinde yaşadığı toplumda diğer kişilerle, özellikle de kendine yakın bulunduğu bazı kişilerle bir toplum haritası paylaşır. Bu toplumun içinde yaşayan insanların bazıları, aynı toplum haritasına göre davrandıkları için birbirleriyle anlaşabilir. Bize toplum tarafından empoze edilen ya da bizim hazır bulduğumuz bu haritanın taşıdığı anlamlar çok net değildir. Ayrıca bu anlamlar, bir simge dağarcığı yoluyla kuşaktan kuşağa geçer. Bu simge sisteminin çalışmasına 'kültür' denir. 'İdeoloji', bu kültür mekanizmasına dayalı olarak gelişir (Mardin, 1994: 17).

Simgeler dünyası toplumun inanç, bilgi ve dünya görüşlerine şekil veren nispeten tutarlı simgeler kümesidir. Bahis konusu simgeler kesitinin kapsadığı girişimler arasında toplum değerlerinin yeni nesle aktarılması "eğitim", kâinat görüşlerinin aktarılması "din", toplumu pekiştiren merasimlerin devamlılığını sağlayabilir.

Simgelere anlamlarını insanlar verir. Toplumda ortaya çıkan her yeni olayın özelliklerini ve karşılıklı ilişkilerini tasvir etmek için her an yeni simgeler oluşturulmaktadır. Bu simgeleri temsil ettiği olaylara bağlayan toplumsal süreçlerdir.

Belirli bir toplum yapısının devam etmesi, bu toplumsal süreçler yoluyla herkesin öğrenip yeni nesle aktardığı bu simgeler sayesinde olur. İnsanların olayları, objeleri, kişileri algılama sistemleri bu simgelerle çalışır. Simgelerin toplumsal hayatımızda üç tane fonksiyonu vardır: 1. Öğrenme süreci simgelerle yürür, simgeler birden fazla kişinin paylaştığı toplum haritasını oluşturur. 2. Simgeler, bireyi toplumsal eyleme sevk eden bazı anlamların taşıyıcısıdır. 3. Simgeler bu açıdan, anlam yüklü simge olarak çalışır (Mardin, 1994: 90).

Dini cemaat ve tarikatlar ülkemizin bir gerçeğidir. Tekkelerin kapanmasıyla yer altında faaliyetlerine devam eden bu kurumlar 1980'li yılların ve sonrası dönemin, siyasi ortamından yaralanarak kurumsallaşmışlardır. Kurumsallaşmanın sonucu olarak taraftar toplama faaliyetleri hızlanmıştır. Ancak zamanla bu durum resmi eğitim kurumlarıyla cemaatleri karşı karşıya getirmiştir, cemaat ve tarikatlar İlahiyat Fakültelerini kendine rakip olarak görmeye başlamıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, araştırma sürecinde elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda, Türk halkının dini bilgi kaynağı tercihinde kişisel özellikler ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, Türk halkının din adamı tercihinde asıl belirleyici etkenin din adamlarının tutum- davranışları ile din- siyaset ilişkisi, olduğunu söylemek daha doğrudur. İnsan güvendiği ve saygı duyduğu kimselerin sözlerine değer verir. Bunun için Türk halkını dini konularda aydınlatma sorumluluğunu üzerine almış din âlimlerinin halkın güvenini kazanması, kolay ulaşılabilir olması ve halkın problemleriyle ilgilenmesi akademik dini bilginin yaygınlaşması ve kabul görmesi açısından son derece önemli gözükmektedir.

Akademik dini bilginin yaygınlaşmasını etkileyen diğer önemli bir konu da din siyaset ilişkisidir denebilir. Türk halkının birlik ve bütünlüğü sağlamada çok önemli bir faktör olan din adamları, politize olduğu dönemlerde bunun tam tersi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Bu durum öncelikle bilim adamının en önemli özelliği olan tarafsızlık ve açıklık ilkelerine doğrudan zarar vermektedir. Tarafsızlığını yitiren, kendisini adeta bir kesimin sözcüsü konumuna düşüren din âliminin toplumun geneli tarafından kabul görmesini beklemek boşunadır.

Notlar

(*) Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Kaynaklar

- Akyüz, Niyazi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı*, Gündüz Yayınları, Ankara 2007.
Alkan, Ahmet Turan, *Ateş Tecrübeleri*, Ötüken Yayınları, 295 İstanbul 1996.
Armağan, İbrahim, *Bilgi ve Toplum*, Ortaçağ Yayınları, İstanbul 1974.

- Aron, Raymond, *Aydınların Afyonu*, (çev. İzzet Tanju), Anı Yayınları, Ankara, 2004.
- Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler için Araştırma Metot ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Camlıca Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, *Uygulamalı Sosyal Araştırma, SPSS, Kavramlar, Teknikler, Metotlar, Bilgisayar Uygulamaları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Kutsalın Dönüşü*, Ayışığı Yay. İstanbul 1998, s. 36.
- Atay, Hüseyin *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yay., İstanbul 1983, s.38.
- Aydın, Mustafa, *Bilgi Sosyolojisi*, Açılım Yay., İstanbul 2004, s.20.
- Aydınalp, Halil, *Yüksek Din Öğretimi ve Köktencilik*, Camlıca Yayınları, İstanbul 2011.
- Aykaç, Kemal, *Din Politikası Üzerine Konuşmalar*, A.Ü. Basımevi 1986.
- Azman, Ayşe, *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1995.
- Başgöz, İlhan, *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara 1968.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, Paradigma Yayınları. (Vefa Saygın Öğüt) İstanbul 2008.
- Burçak, Rıfki Salim, *On Yılın Anıları*, Nurel Matbaacılık, Ankara 1998.
- Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi, Gelişim Yayınları.
- Çeçen, Anıl, *Kültür ve Politika*, Hilal Yayınları, İstanbul 1989.
- Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yayınları. İstanbul 2003.
- Çapcıoğlu, İhsan., "Din-Siyaset İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Din Öğretimi", *Düşünen Siyaset Türk Siyasetini Düşünmek Özel Sayısı*, 2009, S. 25, ss. 163–193.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri*, İz Yayınları, İstanbul 1993.
- Erkal, Mustafa E., *Etnik Tuzak Kimlikler ve Açılımlar*, Der Yayınları, İstanbul 2010
- Güngör, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.
- _____, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (Abdurrahman b. Muhammed) , Çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1968.
- Kaplan, İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İst.2009.
- KAPLAN, Mehmet, *Büyük Türkiye Rüyası*, Dergah Yayınları, İstanbul 1992.
- KARA İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Degah Yayınları, İstanbul 2008.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 2000.
- Kaya, Kamil, *Akademisyenlerin Gözüyle Türkiye'de Din- Siyaset İlişkisi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2011.
- Kemerlioğlu, Eyüp, *Bilgi Sosyolojisi*, Saray Kitapevi, İzmir 1996.
- Keskin, Yayha Mustafa, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Alevliliği*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004.
- Kılıoğlu, İsmail, *Düşünce ve Özgürlük*, Timaş Yayınları, İstanbul 1992.
- Kirman, Mehmet Ali, *Din ve Sekülerleşme*, Karahan Kitapevi, Adana 2005.
- Kollektif, *Dini Otorite*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- Kongar, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1985.
- Köktaş, M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yay., İstanbul 1993, s.11.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- _____, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1992

- Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Bu Ülke*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- _____, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Mert, Nuray, *Modernlik ve Kültür Tartışmaları*, Zaman Gazetesi, 20 Temmuz 1998.
- Mills, C. Wright, *The Power Elit*, Oxford Universty Press, New York 1959
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, *Müslüman İmajı*, TDV Yayınları, Ankara 1996.
- _____, *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*. İletişim Yayınları., İstanbul, 2010.
- Okumuş, Ejder, *Türkiye'nin Laikleşme Serüveninde Tanzimat*, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.
- Öcal, Mustafa "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt:1, Yıl:1, 1986.
- Özdalga, Elisabeth, *İslamcılığın Türkiye Seyri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Piaget, Jean, *Yapısalcılık*, Doruk Yayınları, Ankara 1999.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Sezen, Yümnü, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000.
- _____, *Sosyolojiye Göre Halk Millet Devlet*, Veli Yayınları., İstanbul 1982.
- Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Ümit Tatlıcan- Gülhan Demiriz), Sentez Yayınları., İstanbul 2010.
- Stone, Rob, *Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar*, (Nihat Z. Erdoğan- Ülgen Oskay) Bağlam Yayınları. İstanbul 2008.
- Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1975.
- Subaşı, Necdet, *Türk Aydınının Din Anlayışı*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul 1996.
- Şeriatî, Ali, *Kültür ve İdeoloji*, Birleşik Yayınları, İstanbul 1995.
- Topçu, Nurettin, *Yarınki Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Büyük Fetih*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.
- Toy Erol, *Aydınımız İnsanımız Devletimiz*, Çoğul Yayınları, İstanbul 1992.
- Türkdoğan, Orhan, *Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003
- _____, *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C.1, K.B. Yayınları, Ankara 1992.
- _____, *Değişme Kültür ve Sosyal Değişme*, Birleşik Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, Birleşik Yayınları İstanbul 1996.
- _____, *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1989.
- _____, *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- _____, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Timaş Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2000, s.19.
- Türkçe sözlük, T.D.K., Ankara 1988.
- Uzunpostalcı, Mustafa, *Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri'nde Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Ülgener, Sabri F., *Aydınlar ve İzmler*, Mayoş Yayınları, Ankara 1983
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1994.
- Zuckerman, Phil, *Din Sosyolojisine Giriş*, (Çev. İhsan Çapcıoğlu & Halil Aydınalp) Birleşik Yayınevi, Ankara 2006.

İnternet Siteleri

<http://turkoloji.cu.edu.tr>
www.tuik.gov.tr